

سنت کنور رام جو جيون چرتر

رامچند-ڊي-گلراجاڻي

پيراماونت پرنٽنگ پريس، حيدرآباد

”ماتا پتا جي ياد ۾“

دادا پورو مل چنديرام جو لکيل سنت ڪندا رام
صاحب جو جيون چرتر پراڻي ڪتاب گهر مان
هٿ ڪري توهان سڄڻن کي سوکڙي طور پيش ڪجي
تو. اسان جي هي ننڍڙي ڪوشش تڏهن ڪامياب
ٿيندي جڏهن توهان هن کي پڙهندا.

مهرباني

شيروا ۾
رامچند
حيدرآباد
ڏهرڪي

15-05-2010

سنت کنور رام صاحب جو جيون چرتر

ليکڪ: پورو مل چند پرام

قيمت ۾ آڻا

خون جي اڳئين ڏينهن تي مالنجهڻ ۾ ڏکڻل فوتا

پگت گنور رام صاحب جو آخرين ڏرشن .
(ڪافيءَ تي لکيل مرنو)

جن جو اگني سسڪار رهڙڪي جي ساڌ ٻيلي ۾ ڪهو وٺو جو پاڻ: ٺهرايو هراڻون.

دهاگ

سند جي لاثالي درويش ڀڳت ڪنوررام جي خون
جو ٻڌي ڪنهن جي دل کي نه ڌڌڪو آيو هوندو.
هن جي هن غير قدرتي موت ڪري سند جي هر ڪنهن
پرش خواهه استري هڪواري سرد آه ضرور ڀري
هوندي. اهڙي لاکيٽي لعل جي يادگيري ۾ مون هن
جي جيون جو ٿوري ۾ اختصار ۽ اُن سان گڏ هن جي
اعليٰ جيوٽ جا ڪي مکيه واقع ڪنا ڪري ڪتابي
صورت ۾ آڻڻ جو ڪم پاڻ تي هموار ڪيو ان اميد
سان ته سنڌواسي هن جي پريم ۽ ايڪتا جو پيغام پنهنجي
جيون ۾ ڌاري سند ديش کي لفاق جي باه کان بچائين.
شل هن جي شهادت اسان جي دلين مان غير ڪڍي
اسان کي اُن ايڪتا جي اوچائي تي وٺي هلي جنهن
ايڪتا جو آواز سند جي درويشن ۽ صوفين جي باطني
مان ملي ٿو جن جو ڪلام ٻڌائيندي صوفي سنت
ڪنوررام پاڻ به بي خود ٿي ويندو هو ۽ ٻين کي به
بي خود ڪندو هو!

شيوام

پورو مل چندرام

ار پيان ٿو :

گهڻي پريم ۽ شردا سان سنڌ جي هڪ ٻئي
درويش ڊاڪٽر روچلداس صاحب روھڙي واري کي
جنهن به پگت ڪنوررام سان ڳچھ وقت حياتيءَ ۾
گذارڻو هو ۽ روھڙي ڊويزن ۾ دڪي انسان ذات جي
خدمت ۾ سڄي حياتي صرف ڪئي آهي.

پورو مل ڇند ڀرام

جيون ڪوٽي.

سند فقيرن ۽ درويشن جو ديس آهي، جن جي
باطلي هن سنڌ جي بيبانن کي سر سبز پئي رکيو آهي.
پگت سروي مٽي ڪنوررام به انهن درويشن مان هو
۽ هن پنهنجي مڌر آلاپ سان سنڌ جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾
اهو صوفين سنتن جو سندس پڪيڙيو. هو هڪ پوتر،
سادي ۽ پريم واري عملي جيون رهيو جنهنڪري هن
پاڻ کي هر فرقي ۾ پيارو ڪيو هو. اُدار دل هو. پگتن مان
جيڪي مليس سو پنهنجي بلي ڪوڏي به نه ڪم آنداءِ
پر ٻين دڪين بڪين جي پرگهور لڏائين. هزارين غريبن
کي منجهانئس فيض رسيو ۽ لکها رپيا سندس هٿن مان
لنگهيا. چاهي ها ته بادشاهي نمولي ۾ رهي سگهي
ها پر هن ۾ لوپ نه هونئي ڪونه. هو چور رهيو ٻين
جي خاطر. تنهن ڪري دودر ٽارائڻ جي شيوا ۾ ئي
هن حياتي جو لطف حاصل ڪيو.
ويچار، ڪرم ۽ واطي سان هن ڪنهن به نبي بشر کي

ڏکيو نه. ڏٺي جي سڀ مخلوقات کي هڪ ئي نظر سان بنا ذات پات ۽ ڌرم جي پيد جي سڀني جي خدمت ڪندو رهيو. لاشڪ اهي سڀ گڻ مهاتمان ۽ درويشن ڄاڻي چٽيا. اهوئي سبب آهي جو هن جي خون ٿيڻ تي اڄ گهر گهر ۾ هن جي وائي وات آهي ۽ هر ڪو ائين چئي رهيو آهي ته ڪنور سنڌ ۾ هڪ ئي ٿيو ۽ ٿيندو. اهڙي درويش جي زندگي به وچتر هئي.

اوائلي جيون

ڀڳت سرومڻي ڀائي ڪنور رام جو جنم ميرپور ماٿيلي سٽيشن کان ۸ ميل پري جروارن جي ننڍي ڳوٺ ۾ سن ۱۹۲۲ برابر سنه ۱۸۸۵ ۾ ٿيو. ڳالهه ڪندا آهن ته ڀڳت صاحب جي پتا ڀائي تارارام کي اولاد ڪونه ٿيندو هو. هن ڪيترا ٻير فٽير ڀيٽيا. آخر سن ۱۹۰۳ ۾ سوامي سترام داس صاحب جي آشيرواد سان کيس اولاد ٿيو ۽ پهريون پٽ ڀڳت ڪنور رام صاحب پيدا ٿيس. باڪه اوستا ۾ ڀائي ڪنور رام صاحب جن جو سر ڪمزور هو. ان وقت سندن پتا کين سن ۱۹۰۳ ۾ سترام داس وٽ آشيرواد لاءِ وٺي ويا ۽ انهن جي آشيرواد جي برتاب ڪري ئي ڀڳت صاحب جو نالو گهر گهر ۾ ڳائجي رهيو آهي. ڀائي ڪنور رام جا وڏا دڪانداري ڪندا هئا. هو همت چات ۾ باڪل سادا

هوا. اُنهن جي سادگي جو اثر پڳت صاحب جن تي به ٿيو جنهنڪري هو ننڍي کان ئي سادگي کي پسند ڪندا رهيا. ست سنگ ڏانهن خاص لاڙو هون. بالڀڻ ۾ ئي سندن پتا کين هڪ گوسائين کي سولبي ڇڏيو. ڪجهه سالن بعد ۳۰۰ روپيا پيٽا ڏيئي سندن پتا پاڻي تارا رام پنهنجي پٽ جي ٻانهن واپس ورتي. بالڪ جو مڌر آواز ٻڌي سندن پتا کين حيات پطافي جي ٽڪاڻي ۾ کين گائڻ وڌيا واسطي موڪليو ان بعد کين رهڙڪي جي درويش سوامي سترامداس وٽ موڪليو ويو جنهن کين چڱورڻي ڇڏيو. سندن نرمل جوت ۽ سادي رهت مان سڀني ئي سمجهو ته هو ڪنهن وڏي جوتيءَ جو صاحب ٿيندو. سندن هڏي کان ئي پورن ويساهه هون سڄي قرب جي قطري کانسواءِ ۽ سر ڏيڻ کانسواءِ ڪڏهن به اڻالڳي رستي تي هلڻ ڪنن آهي.

اهڙي ريت پڳت صاحب پنهنجي ست گورو جي شيوا ڪندا رهيا. سندن مڌر آواز سبب هو پنهنجي ستگورو سان پڳت وجهندا هئا. سندن سچو صدق ڏسي ستگورن به سڪه وڃان کين اهڙي جوتي ڏئي جو سندن جيئري تي پڳت صاحبن جو ٽيجهه ٻيجهه جي چندرمان وانگر وڌندو رهيو. منگهر سنبت ۱۹۶۲ ۾ پڳت صاحب جن سنساري مريادا موجب گرھست آشرم اختيار ڪيو ۽ ستگورن جي اڀديش سان به ستسنگ

مر پرير پورو ڪ رهندا آيا ۽ ڪنول گل جيان سنسار
مر نرليپ ٿي رهيا.

هن دنيا مان ڀڳت صاحب جي ستگورو پاڻي.
سترامداس صاحب جن پوءِ سنبت ۱۹۲۶ ۾ هن ناسوات
سرپر ڪي نياڳي پنهنجي سروب ۾ لين ٿيا. ڀڳت صاحب
پنهنجي ستگورو جي وچوڙي ڪري اداس رهڻ لڳا.
هڪ سڄي سڪ لاءِ ست گورو ائين آهي جتن مڇليءَ
لاءِ پاڻي، چڪور لاءِ چندرمان ۽ پروانه لاءِ شمع.

وچن تي پورو ۽ نرموهي

سندن وچن جي پالنا سڀني لاءِ مثال آهي. هڪ
دفعي جو ذڪر آهي ته ڀڳت صاحب گهوٽڪيءَ ۽ ڀڳت
پاڻڻ لاءِ وڃڻا هئا. انهيءَ ٺاڻي سندن وڏي
نياڻي سخت بيمار هئي. ڪهڙو گر هستي آدمي هوندو
جو هن ويلي گهر ڇڏي ٻاهر ويندو، پر ڀڳت صاحب
دليوي موهه کي قتل ڪري وچن جي پالنا ڪرڻ لاءِ
اتي ويا ۽ سڄي ڀڳت جي موج لڳايا ٿون. رات جو
جيتوڻيڪ ڪين سخت بيماريءَ جي تار آئي ته به ڀڳت
صاحب جن جو من رٿي ۽ مائر به نه لڏيو. پنهنجي
سڄي ڌن ۾ لڳا رهيا. اتي نه سڄي پڇي نر موهي
راجا جي مورت هئا. صبح جو ڪنيا جي پرلوڪ
پٽار ڄڻ جي تار آين ته به پرير ۽ پڇن ۾ پرپور ۽ اڇل
رهيا!

پاڻي سترامداس صاحب جي ديهانت کانپوءِ سارو

ٻار ڀڳت ڪنور رام جي ڪلهي تي پيو. رهڙڪي ۾ پنهنجي ستگورن جي سماڏي جوڙايائون. پوءِ اڪيلي سر ڀڳتين جو سلسلو جاري رکيائون. سنڌ ۽ ان کان ٻاهر بلوچستان ۽ ديري نواب رياست بهاولپور تائين سندن ساراهه جو ڌاڪو ڄمي ويو. سندن گلي ۾ اهڙو تاثير هو جو جتي به سندن ڀڳت هوندي هئي اتي هزارها آدمي سندن آلاپ ٻڌڻ لاءِ ڪٿان ڪٿان ڪهي ايندا هئا. دڪي انسان ذات کي پنهنجي مڏر آلاپ سان هو ڪجهه وقت نه آندو ۽ موج مستيءَ ۾ وٺي ويندا هئا. آسائيل سنسار جي اها اڄ متاثر لاءِ ڏٺي ۽ کيس اهڙي ذات ڏني آهي.

ڀڳتي ۽ ڪٿائن جي رستي هي سنت هرجاءِ ”هري نام“ جو جاپ ڪرائيندا رهيا ۽ ماڻهن جي دلين جي اندر ايشوري پريم ڦوڪيندا رهيا. ڀڳت پاڻ لاءِ پٽي جي طلب ڪونه ڪندا هئا. (سندن ست گورو به پٽسوءَ ڏوڪڙ ڪونه وٺندا هئا). جيڪو ڪوئي ڪابه پيٽا رکندو هون، سا غريبن، بکين ۽ گهرجائن کي ورهائي ڏيندا هئا. ڪئين غريب سندن پوڻان هوندا هئا جن سڀني جو پارانو ڀڳت صاحب پريم سهت ڪندا هئا. الهي ۾ ذات، پات جو پيڏ اصل ڪونه رکندا هئا. هندو، مسلمان، پٽ، ڀيد يا ڄمار سڀ جيو سندن درٿان ورسجي ويندا هئا. ڀڳت صاحب راجا ڪون وانگر فراعڏي سان دان ڪندا هئا.

ڀڳتين مان بچيل وقت ڀڳت صاحب جو وادن ۾ پنهنجي
ڀاءُ ڀائي جا ڌارام سان گڏ معمولي سودي جو
دڪان ڪڍندا هئا. ڪڏهن ڪڏهن ننڍا مقاطعا به
ڪٽندا هئا. جن مان سڄي ڪٽنب جو گذران ڪندا
هئا. هن درويش جون گهر جون تمام معمولي هيون.
پوشاڪ اصل کان ئي سادي هون. فقط سادي جوڙي
جي ڏوٽي، هڪ ڪڙنو ۽ مٿي ۾ ڀڳڙي! سندن
ڳولائڻ واري پوٽو رهڻي بي مثل آهي. هوندي بل
هو بل هئا. پاڻ پورا هريءَ جا ڀڳت هئا ۽ سندن اپڊيشن
به هري ڀڳتيءَ جو هوندو هو. هميشه ڪنڊ جهڪو
نماڻي مورچا!

ڀڳت صاحب جي نمونا به اعليٰ درجي جي هئي. ڪو
به کين پيري پوندو هو نه پاڻ ان کان اڳ لهي پوندا
هئا. سندن چهرو ڪڏهن به ڪوماڻل نه هوندو هو.
سڌا ٿڙندا رهندا هئا.

ڀڳتچاڻين ۾ ايڪتا

ڀڳت صاحب جن بيدار مغز هئا. ڀڳتچاڻي ڪمن ۾
تڪو بهرو وٺندا هئا ۽ ڪيترن ڳولڻ جي ڀڳتچاڻين مان
قوت ۽ نفاق ٿري ڪڍيائون.

سندن هري ڀڳتي ڪري ڪيترا عملدار ۽ سينيون
۽ ٻيا ڪيترا سندن شش ٿيا. سڀني آري ۽ ديو
سماجي سڀ کين عزت سان ڏسندا هئا. ۽ سڀ
سنسٿائون کائون دان هٿ ڪنديون هيون. هو ڌرم

جي پيد پاء کان مٿي هوا ۽ سڀني ڌرمن ۾ مالڪ جي چوٽ پسند هوا.

هن اڌين جي آڌار جي پوتر ۽ اڪت گودڙي مان انيڪ اپڪار جا ڪارج ٿيندا هوا. غريب، لياڻين جي ڪارج لاءِ مدد وٺيو ويندا هوا. رهڙڪيءَ ۾ هاڻي هڪڙو مسافر خانو ٺهرايو هوانون جتي ڪئين مسافر آسائش ٿا وٺن. رهڙڪي ٺوڙي چروارن ۾ لنگر کليل آهي جتي ذات پات جي ٻڌن کان سواءِ پنداري مان سڀڪو پرساد پائي وڃي. چروارن ۾ شاهي سڙڪ تي هڪ ڌرم شالا اڃايلن ۽ دستي جي لانگهائڻ لاءِ ٺهيل آهي. پڇاڙي وقت رهڙڪي ۾ شمسان ڀومي ٺهرائي هوانون جنهن ۾ پهرين سندن ئي اڙڻي جو سنسڪار ٿيو.

ڀڳت صاحب جو مشهور سنت وسٽرام صاحب جي سڀاڻر پٽ پائي امرورام جن سان گهڻو پريم هو. نوشهري جي مشهور درويش پائي منگهرام صاحب سان به گهڻو رستو هون. سنت وسٽرام جي ورسي تي هو سال بسال ويندا هئا. مطلب ته هر ڪنهن سنت سان لهنا ئي جي وات هئڻ. ڀڳت جن پهرين ڌرمپٽني جي چالاڻي بعد پي شادي ڪئي هئي ۽ پڇاڙي وقت هڪ پٽ پيسورام ۽ ٽي نياڻيون ڇڏيائون.

ڀڳت صاحب جي مڌر گائي کي گهر گهر ۾ ٿهلائڻ لاءِ ميسرس لعلچند ۽ ڪمپني فوٽي وارن سندن مرڻ

کان ۳ سال اڳ سندن سکر ۾ رڪارڊن جي خاص مشين گهراڻي رڪارڊ پرايا. ڀڳت صاحب جن رڪارڊن پرائڻ کان پهرين الڪار ڪيو پر پوءِ روھڙيءَ جي پاڻي امرورام (پاڻي وسطرام جي پٽ) جي چوڻ تي هنن رڪارڊ پرايا. رڪارڊن پرائڻ لاءِ هن ڪمپني کان پاڻي به نه ورتي. سندن رڪارڊن جو ڪاپن ٻين سڀني کان زور ٿيو ۽ سنڌ جي هر ڪنهن هندو ۽ مسلمان جي گهر ۾ وڃڻ لڳا. ۱۹۳۷ ۾ کين سکر ۾ گورنر جي درٻار وقت هندو مسلم ايڪتا جو حامي هٿ ڪري لونگي ڏني ويئي.

ڀڳت صاحب جن سال به سال ڏياري جي ڏينهن ۾ روھڙي جي سنت پاڻي وسطرام صاحب جي ورسي تي هڪ هفتو ڀڳت وجهڻ ويندا هئا. ان سوا مانجهندن ۾ پاڻي گوبند داس صاحب جن جي ميلي تي ۽ گهوٽڪي ۾ چيتي چند جي مياڻي تي ڀڳت ڀاءُ ڪندا هئا. پڇاڙي وقت به مانجهندن جي ميلي تان موٽي روھڙي ۽ ۾ پاڻي وسطرام جي ورسي تي وڃي رهيا هئا ته رستي ۾ رڪ پير سان سندن خون ٿيو.

ڀڳت صاحب جي خون کان ۴ يا ۵ مهينا اڳ سکر ۾ پڙ چولڊيءَ جي پير جي پٽ ٿي سکر ۾ ڪن هندن مارڪٽ ڪٽي هئي. ان تي پير جي مريدن چيو هو ته اسين هندن جي سنت پاڻي ڪنور رام جو خون ڪنداسين. اهڙي پڌرائي تي سڄي ڊويزن ۾ واٽوڻا مڃي ويئي. اختياري وارن وٽ ماڻهن وڃي پڪاريو جن هڪدم

پوليس ڀڳت صاحب جي ڳوٺ ڏالهن سندس بچاء لاءِ موڪلي. ڀڳت صاحب جي نالي ۾ هڪ بندوق جو ليسن به ڪڍيو ويو. ان بعد ڪجهه ڏينهن سالت هئي ته به راکا بندوقن سان هميشه ڀڳت صاحب جن سان جتي ڪٿي گڏ ويندا هئا. ان هولدي به ۱ نومبر ۱۹۳۹ اوچتو هلندڙ گاڏي ۾ رڪ سٽيشن تي سندن خون ٿي ويو. سندن خون جو سارو ورتاوت هريٽ اخبارن ۾ آيو:-

ڀڳاڙي

ڀڳت ڪنور رام پهرين نومبر ۱۹۳۹ جي شام جو پنجين بجي واريءَ گاڏيءَ ۾ دادو کان چڙهيو. ڀڳت صاحب سان اٽڪل سٺ کن ماڻهو پيا به هئا ۽ تنهنڪانسواءِ به پنهنجا آدمي بندوقن سوڌا به هئا. رڪ اسٽيشن تي هڪ ريلوي جي باوجود ڀڳت صاحب کي ڪجهه کاڌي جو سامان اڳيان پيٽا رکيو. اهو کاڌي وارو سامان ڀڳت صاحب پنهنجي هڪ آدميءَ کي ڏنو ۽ چيائين ته تون هي پرساد سڀ کي ورهائي ڏي. ڀڳت صاحب پنهنجي آدميءَ کان پڇو ته کاڌي جو سامان يعني پرساد سڀني کي ڏنو. جنهن تي سندس ساٿيءَ ڀڳت صاحب کي چيو ته سائين اڃا هڪ مانيءَ کي پرساد ڪونه مليو آهي ۽ هو به ڀڳت صاحب کي ڏئي ڏيئي اچي. ائين ڪندي ۲ شيطان خوني بندوقن سان آيا. هڪ خونيءَ کي بندوق ويڙهيل هئي ۽ ٻئي خونيءَ کي کليل بندوق هت ۾

هئي. انهيءَ مهل ڀڳت صاحب گاڏي جي دروازي جي منڍ وٽ بيٺو هو. انهن خولين ڀڳت صاحب کي هٿ جوڙيا ۽ ڀڳت صاحب به کائڻ هٿ جوڙي موڪلايو. کين به انگور ۽ پيڙا کائڻ لاءِ ڏنائون. گاڏي هلڻ جو وقت ٿيو. بتي خولي هليا ويا ۽ ڀڳت صاحب به گاڏيءَ جي پينچ تي پنهنجن ساٿين سان گڏ وڃي ويٺو. انهن ڪنڊي بتي خولي گاڏيءَ جي ٻي پاسي ڦري آيا. گاڏي به آهستي آهستي هلڻ لڳي. انهي وچ ۾ شيطانن ڀڳت صاحب کي پويان ڪنڊ ۾ بندوڻ هڻين. گولي ڀڳت صاحب جي ڪنڊ مان آڙپار لڪري وڃي ڀڳت صاحب جي ساٿيءَ پاڻي سيتلداس کي کپي ۽ ٻانهن ۾ لڳي. ڀڳت صاحب انهيءَ مهل بيهوش ٿي ڪري پيو. تنهن کان پوءِ منو ڪلاڪ جيئرو هو پوءِ ٻروڪ پڌارو. زلجير چڪي گاڏي بهاري ويئي. ڀڳت صاحب جي هڪ آدميءَ خولين تي فائر ڪئي جا هنن کي نه لڳي. خولي جهنگ ڏانهن پڇي ويا. پوليس کي خبر پوڻ تي آئي. تنهنڪا پوءِ گاڏي هلي. ريلوي وارن سکر جي اسٽيشن تي تار رستي خبر پهچائي. اسٽيشن تي سڀ بندوبست رکيو ويو هو. جڏهن گاڏي سکر اسٽيشن تي پهتي تڏهن سوين آدمي ريلوي جا ۽ ٻيا ڀڳت صاحب جو درشن ڪرڻ لاءِ آيا هئا. ڀڳت صاحب کي ريل مان ڏوليءَ تي کڻائي مٿي ٽڪر تي گو بند بخش ڪمپائونڊ ۾ آندو ويو. ٿوري وقت اندر سڄي سکر جي چوگرد اها دڪدڪ خبر پئجي وانگر

پکڙجي وئي ۽ سڄي شهر ۾ واءُ وڌي وئي. هزارين آدمي ڀڳت صاحب جي درشن لاءِ اچي ڪٺا ٿيا تنهن کانسواءِ ڪيتريون زالون به انهيءَ مهل درشن واسطي آيل هيون. ٿوري وقت کانپوءِ ڀڳت صاحب کي وڏي اسپتال ۾ پوست مارٽر واسطي ڪٽائي ويا. هزارين آدمي ۽ پوليس عملدار ڀڳت صاحب جي ارٿيءَ سان وڏي اسپتال ۾ گڏ هليا. پوست مارٽر جو ٽائيم ٿيڻ وري صبح جو رکيو ويو. سندس ساٿي جي انهيءَ مهل مٿي ڪري بندوق جون گوليون ڪڍيون ويون تنهنڪانپوءِ سڀ آدمي شهر جا گهر روانا ٿيا. ڀڳت صاحب جو عملو اتي اسپتال ۾ رهيو.

ٻئي ڏينهن صبح جو هزارن جي تعداد ۾ آدمي اسپتال ۾ پهتا. ڀڳت صاحب کي پوست مارٽر نه ڪيو ويو. پر ايڪسري ڪيو ويو. پوءِ ڪاٺي ٺاهي سرگس ۾ ڪنٽين وٺي. سرگس سان گڏ سڀ پوليس عملدار ۽ پوليس وارا هٿا تنهنڪانسواءِ سرگس سان گڏ شهر جون مندليون مائمي گاڏا چونديون ٿي هليون. سرگس اٽڪل اڌ ڪوئ کن ڪارن جهنڊن ۽ مٿن اگهاڙن سان هڻي. اٽڪل ٽيهه هزار کن آدمي سرگس سان شامل هوا. سڄي شهر جون جايون ۽ ڪوٽا ڏالن ۽ مردن سان ڀريا پيا هوا. سڀني لڙ ۽ لارين ڪوٺن تان ڀڳت صاحب کي گل ٿي وڌا. ڪن آدمين ڀڳت صاحب جي مٿان پٽ جا رومال چاڙهيا. شهر ۾ روڊن لڳا پيا هوا. هر هڪ لڙ ۽ لاري ڳوڙها ٿي ڳاريا. ڪيترو آدم پسرگدائي کان به چڱي انداز

۾ آيل هو. آخر سرگس سکر مان ڦري روھڙي ڏي روالي ٿي. روھڙي کان گهمائي پوءِ ارڻي کي لاري رستي ڳوٺ ڪڙائي ويا. ڀڳت صاحب جا ساٿي به لارين ۾ چڙهي ويا. ڳوٺ مان ڦيرائي روھڙي ۾ سنسڪار ڪيو ويو ۽ لاش کي چنڊن جي ڪاٺين ۾ ساڙيو ويو. آخرين سنسڪار وقت ۵ هزار کن ماڻهو حاضر ھو جن مان ڪيترا ٻاهرين ڳوٺن مان پري پري کان آيل ھو. شمسان پومي ڪارن جھنڊن سان سينگاري ويئي. ۲۰ ڀڳڙين ڏينهن ۾ ۲۰ هزار ماڻهو آيا ھو ۽ ان وقت به ڪيترا ماڻهو زار زار روئي رهيا ھو جن ۾ اهي مسلمان به ھو جن کي هن وٽان مدد ملندي سي. ڀڳڙيون روھڙي ۾ وري جدا ڪيون ويئون ھيون جو روھڙي نواسي ڀڳت صاحب جن کي پنهنجوئي ڪري سمجھندا ھو.

خون کان اڳهه جون ڪي دلچسپ حقيقتون :-

- ۱- ڀڳت صاحب جن جڏهن پڇاڙي ۽ جو مانجهند ۾ ڀڳت ڪري رهيا ھو تڏهن اتي ڀڳت ۾ ڏاڍو ڳوڙ هو اتي ماڻهن کي چيائين ته بابا شائتي ڪري ٻڌو، هي اسانجو پڇاڙي ۽ جو ميلو آهي!
- ۲- مانجهندن ۾ جڏهن ڀڳت ڪري رهيا ھو تڏهن کين پيشاب جو خيال ٿيو ۽ پاڻي سينٽرام جو سندن چيلو هو ان کي ٻاهر ڪڍي ويا ۽ کيس چيائون ته سڀل اسانجو داڻو پاڻي اچي پورو ٿيو آهي ۽ هيٺ

ڪوٺ تي رهي آهي، تڏهن ڀائي سيتل کين چيو ته سائين ائين نه نه چئو مگر تڏهن به چيائون ته ابا سائينجن اسان کي سنڀاري ۽ سڏي رهيا آهن.

۳- مانجهندن ۾ جڏهن پڇاڙيءَ جو پوڄن تي ورتايائون تڏهن هڪ گره سندن هٿ مان هيٺ ڪري پيو. ان تي ڀڳت صاحب چيو ته اسان جو هن دلييا ۾ هاءِ ڊاٽو پاڻي پورو ٿيو. ائين چئي اتي وڌيڪ رسوئي ڪانه ڪاڌائون.

۴- مانجهندن ۾ ڀڳت بند ڪرڻ کان اڳ پڇاڙيءَ جو مارو راڳ موڪلائي جو جڏهن چيو اٿن ۽ موڪلابو اٿن تڏهن ماڻهو زار زار روئي رهيا هئا.

۵- مانجهندن کان موٽندي هڪ ڳوٺ ۾ بالڪ کي جڻيو پاڻو اٿن تڏهن به اتي مارو جو راڳ چيو اٿن جيتوڻيڪ جڻيو ۽ شادي هندن جا خوشي جا موقعا آهن ۽ الهيءَ موقع تي خوشي جو راڳ چئبو آهي.

۶- دادو کان جڏهن ۲ خبيٺ خون ڪرڻ جي ارادي سان نظر آين تڏهن وري به پنهنجي سنگتين ۽ چيلن کي چيائون ته هڪڙا به دوست بندوڦن سان چڙهيل آهن.

۷- ڀڳت صاحب ڪڏهن به گاڏي ۾ راڳ نه ڪندا هئا مگر هن ڀيري ساري واٽ مارو راڳ ڪندا آيا ۽ لوڪن کي آگاهه ڪندا آيا مگر لوڪن الوقت کين نه سڃاتو ۽ نه سمجهيو.

۸- رڪ اسٽيشن تي جڏهن اهي دشت اندر آيا اٿن تڏهن کائن نالو ۽ اڪاڻو ٻڌيو اٿن جنهن تي کين

نالو ۽ ٺڪاڻو ٻڌائي انهن کي پرشاد ڏنو اٿن جو هنن کاڌ و آهي ۽ کائي ڪم ختم ڪيو اٿن.

۹- پاڻ گاڏي ۾ هميشه اڳئين تختي تي وهندا هئا مگر رڪ ۾ پاڻ پوئين تختي تي ٺهي ويٺا هونءِ هميشه گاڏي جون دريون بند ڪري وهندا هئا مگر رڪ اسٽيشن تي پاڻ دري کولي ٻانهن دريءَ تي رکي تيار ٿي ويٺا ۽ ۲ بند وڌن وارا جي ساڻن ڪنا هئا تن کان پاڻ بند وڌون رکائي ڇڏيائون ڇاڪاڻ ته ڪين سموري خبر هئي.

ڌياري بند

ڀڳت صاحب جي خون تي ساري سنڌ ۾ مائر مڇي ويو. سنڌ جي هر ڪنهن ڪنڊ ڪڙڇ ۾ هڙتالون ڪيون ويئون. اهو ڳوٺ ڪو نه هو جنهن ۾ هڙتال نه ٿي. ڪن هنڌ ڀاٽ رکايا ويا، ڪن هنڌ ماڻهن ورت رکيا ۽ ڪن هنڌ مٿا ڪوڙايائون. مطلب ته هر ڪو ائين محسوس ڪرڻ لڳو ته گويا سندن گهر جو پاڻي گذريو آهي. اهڙو مائر بڻي ڪنهن به مهاڻا جي مرنو ئي سنڌ ۾ نه ٿيو هوندو. هر ڪنهن ڳوٺ جي پنهنجا شوڪ جا ٺهراءَ پاس ڪيا. ڪيترن مسلمانن به هن جي مرنو ئي مائر ڪيو ۽ ڪيترن هنڌ شوڪ جا ٺهراءَ پاس ڪيائون. هندو مسلم بزرگن سندن يادگيري ۾ شرڙا جا قول چاڙهيا. سنڌ جي هنڌن هن مهاڻا جي مرنو ئي مائر جي خيال کان ڌياري جو اتسو نه ملهائون.

ڪي چوند واقع

هڪ دفع جي ڳالهه آهي ته پڳت پائيندي ڪنهن
 ٻينو فقير اچي صدا ڪئي ته مون کي انگن ڍڪڻ
 لاءِ ڪپڙو ڏيو. پڳت صاحب جن نه سخاوت سان
 پرپور هٿا سونپير کي ڪپڙو ڏنائون. تنهن تي ڪنهن
 ماڻهو اٿي عرض ڪيو ته سائين توهان اهڙن ڏنڊن
 کي مٿت مال ڏئي ڪاري ڇڏيو آهي. تنهن تي پڳت
 صاحب وراڻي ڏني ته سائين، منهنجي ڪنڌ تي اچي
 توهي ”الله“ ۽ حڪم ٿو ڏئي سو ان جي امر کي
 ڪير آڏو ڦري!

سکر جي هڪ معزز احراري اڳواڻ ڊاڪٽر محمد
 عمر ڳالهه ڪئي ته هڪ دفع روهڙي اسٽيشن تي ٻن
 مسلمانن کي بنا ٽڪيٽ مسافري ڪرڻ جي ڏوهه ۾
 پوليس جي حوالي ٿي ڪيو ويو ته پاڻي ڪنوررام
 جنهن کي مون ان کان اڳ ڏٺوئي ڪونه هو تنهن
 ۶-۱۱-۰۰ روپيه آهن ٻن مسلمانن جو ڏنڊ پري ڪين
 آزاد ڪرايو! بس، منهنجو ڪنڌ ان وقت از خود پڳت
 صاحب اڳيان نٿي ويو.

مسٽر جينمل پرسرام عام ميٽر ۾ تقرير ڪندي ٻڌايو ته
 پڳت ڪنوررام اهڙو نه ست پرش هو جو هڪ دفع
 ڌاڙيل سندس ڳوٺ ۾ ڌاڙو هڻڻ آيا تڏهن هن انهن
 کي ڪارائي ڪافيون ٻڌائي اهڙو خوش ڪيو جو هو بنا
 ڌاڙي هڻڻ جي موٽي هليا ويا.

هڪ دفع سفر ڪندي شهر ۾ ڪن واڳهين ڀڳت صاحب کي پنهنجي جهوپڙين ۾ ڪوٺ ڏني. ڀڳت سندن پريم ڏسي انهن جي جهوپڙين ۾ وڃي کين ڪافيون وغيره ٻڌائي خوش ڪيو ۽ چڱو وقت اُتي موج لڳايائون. اهڙي منجهن نمڙا ۽ قرب هو.

رهڙڪي جي شمشان ڀومي ۾ ستڙن ۽ ٻين سنتن جون ڏنوريون، آسائش لاءِ جاءِ ۽ ڪوھ ڀڳت صاحب ٺهرايا هئا. اُتي ڪي سلوڪ لکڻ جو ڪم ڀڳت صاحب پنهنجي هٿن سان ڪيو هو. پڪي طرح معلوم ٿيو آهي ته جڏهين ڀڳت صاحب کي سلوڪ لکندي قلم اڳيان ڪڍي اچي ويندي هئي ته قلم ڪٿي بند ڪندا هئا ۽ جڏهين ڪڍي پنهنجي مرضيءَ تي جاءِ ڇڏي ويندي هئي تڏهين وڌيڪ لکڻ شروع ڪندا هئا. رهڙڪي ۾ گر درٻار کي ٻيڙ جي کڏ آهي. هڪڙي دفع تازو مڪي سيتلداس هڪ مسلمان کي کڏ مان ٻيھ چوري ڪندو ڏٺو. مڪي صاحب کان چور ته پڇي ويو پر چور جي ڪوڏر ۽ ٻيھ ضبط ڪري اچي ڀڳت صاحب جي حوالي ڪيائين. شام جو چور ڪوڏر لاءِ ڀڳت صاحب وٽ آيو. ڀڳت صاحب ڪهڙو نه عجيب فيصلو ڪيو! چور کي ڪوڏر واپس ڏني ويئي. کيس سندس چور ايل ٻيھ به ڏنا ويا. نه فقط ايترو پر کيس انگور به سير ڪن پرشاد طور ڀڳت صاحب ڏنو. اهڙا هئا ڀڳت صاحب جن ديا جا پندار.

ڪي ڇڏاء. فقير مير صاحب وٽ ويا ۽ مير قيدي کي آزاد ڪيو پر فقير کي چيائين ته اڳتي اهڙا سوال مهرباني ڪري نه ڪجو جو ائين حڪومت جو چر خو هلي نه سگهندو. فقير صاحب چين ته هي ڏاڙهي جو انجام آهي ته اڳتي ائين نه ٿيندو. ٿورن ڏينهن بعد ساڳيءَ طرح هڪ ٻئي قيدي کي ڇڏائڻ لاءِ فقير صاحب کي الله جو نالو اچي ڪنهن وڌو ۽ مير صاحب ڏي فقير صاحب ويا. مير کين چيو ته اوهان ڏاڙهي جو انجام ڏٺو هو پوءِ وري ڪيئن اهو سوال ڪڍي آيا آهيو؟ فقير صاحب چيو ته الله جي نالي وجهڻ تي اسان تارازي ڪڍي هڪ طرف الله جو نالو ۽ ٻي طرف پنهنجي ڏاڙهي وڌيسون ته الله جو نالو ڳورو ٿي پيو. وري پنهنجي مرشد جي، پيءُ جي ۽ ڏاڏي جي ڏاڙهي به وڌي سون ته به الله جي نالي وارو پاسو ڳورو ٿي پيو الهي ڪري اسان لٽائي نه سگهياسون. مير صاحب کي رحم پيو ۽ فقير صاحب جو چيو ته مون تيا ٿون. اهڙي طرح ڀڳت صاحب به فيصلن ڪرڻ ۾ ڌرين کي رجائي پاڻي ڪري ٺاهه آڻيندا هئا.

ڀڳت صاحب گالن ۽ غريبن جو خاص پوڄاري هو ۽ لکين روپيا انهن جي مدد ڪيائين. ڪيتريون گتو شالائون سندن مدد سان هلي رهيون هيون. اهڙو هو اسانجو ڀڳت صاحب جنهن کي ڪن خبيشن نه سٺو.

ڀڳت صاحب کي جيڪا به ارداس طور رقم ملندي هئي سا روھڙي - حيات پتافي - گھوٽڪي ۽ رھڙ کي جي ٽڪاڻن کي مدد طور ڏيندو هو. اھڙي طرح سيٽو سامان به گم ٿام يا بي طرح جيڪي ملندو هون سو به غريبن ۽ ٽڪاڻن ۾ ڏيندو هو. گر دربار رھڙ کي توڙي جروار ۾ مهمالوازي يا لولن لنگڙن جي شيوا ۾ ايندڙ سمورو خرچ پنهنجي پورهيتي مان ڪندا هئا. سکر جي هڪ سيٽ جي ليکي واپار ڪندا هئا ۽ ليڪيدارن ۽ واپاري ڪارخانن ۾ پنهنجي پٽ ۽ ٻين مائٽن کي روزگار ۾ لڳائي ان آمدني مان سمورو خرچ ڪندا هئا. سندن ڀاءُ جو جروار ڳوٺ ۾ دوڪان اڃان تائين موجود آهي. وهنوار ۾ باڪل سڃائي ۽ ايمانداري کان ڪم وٺندا هئا. ڪن به فيصلن ڪرڻ ۾ ٺاه ڪرڻ ۾ نه گسندا هئا. پنهنجي ٺاه ڪرڻ ۾ سڀني کي هٿ جوڙي ارداس ڪندا هئا ته ڪا به ڌر ڏوهي ڪانه آهي پر ڏوهي مان آهيان ۽ مان هٿ جوڙي سنگت کان معافي وٺان ٿو.

هڪ مثال هڪ دفع ڏٺائون ته مير علي مراد ٽالپر هڪ مسلمان کي ڪنهن ڏوهه ۾ قيد ۾ وڌو. قيدي جي ماءُ فقيرن کي عرض ڪيو ته منهنجو ڪم ٿيندڙ اهو هڪ پٽ آهي. اهو جيل ۾ هوندو ته اسانجا ٻار ٻچا نهايت دربدر ٿيندا. الله جي نالي منهنجي پٽ

پڳت ڪنور رام صاحب جي ڇرڻن ۾ شرقي جافول

- (۱) ڪنور رام ڪنور - ڪنور پٽارو -
 ڇوڪر دل عزيز سڏ جا درويش ڏاڏا
- (۲) ٽنهنجي رهڻا راڳ تي مستان سڏ هئي -
 ڏيئي ڇڏائي اوريئي غمگس سا ڪئي
 جيتي ماوهي رت ليا لپڻا ٻيا لپسارا
- (۳) ٿهر گهر ۾ روج وارو ۽ ماتم مڙهي ويو -
 توڙ ڪنهن جي دل ۾ درد جو دوفان اچي ويو
 ڪم سوز سازي جيرا ڳوڙ ڪوٺا ڪارا
- (۴) جنهن جنهن ۾ لنگو ۾ ٿو مڏر سولي وڃائي -
 ٿو لار ٻڏي ٻار سڏي سرت پلائي
 رڳ رڳ ۾ وهائي ڇڏي هٿن جي ڏارا
- (۵) سوالي ۾ ٽنهنجي درٿان ڪو ڪاٺي ڪڏهن ويو -
 ڪنهن ذات پند تي اڳڪار ٿو ڪيو
 پورهه پير جي ۾ ٿو پوڙيا ٿيڪا پندار
- (۶) ٿو قرب مان قدم ٿي ٻه ٿي ڦول ڇڙهايان
 ڏاڏو جي درٿان ليڪ ٿيڪا چاهه مان چاهيان
 اٿس رڳي ڪيڙي ڇڪي ڇڪي سڄي چنڊ تارا

مقام ڪنور رام جي ماتم مڙهي ۾ آرام ٿيڻا
 ٿيڪا ۽ سڏ جا هنڌ ۾ چوڻا ٿيڪا ۽ آرام ٿيڻا
 ٿيڪا ۽ سڏ جا هنڌ ۾ سڏ جو خود خون وهائڻ
 پستول ٿيڪا
 ٿيڪا ۽ سڏ جا هنڌ ۾ سڏ جا هنڌ ۾ سڏ جا هنڌ
 آرام ٿيڻا

- ۲- جنهن رڪ جي جنگشن کي قتل ڳاهه بڻايو -
۽ پاڻ چياريو.
نهن جي به ڳجهارت تي ذرا ڌيان لڳايو!!
آرام ڦٽايو.
- ۳- ڇا دانهن ڪندي درد جي هن ڏاڍي گهر ۾!
بيداد نگر ۾!!
جت ڪانتر ڪمدار، گهڻو شينهن بڻايو -
آرام ڦٽايو.
- ۴- هن سنت جو هو وير ۽ ونڇوڳ نه ڪن سان
هت جوڙ مڙن سان -
هو رام ۽ رحمان بنهين جو هي اُڀايو -
ڇا وٺل وهايو.
- ۵- ڀڳتي ۾ پري جهول غريبن کي ڏنائين -
ڏاڏيون نه ڏنائين -
هندو ۽ مسلمان جو هن پيد ڀلايو -
آرام ڦٽايو.

هن ڪتاب خواد فوڏن هلڻ جو هنڌ:-

”هندو“ آفيس.

ڪيمبال روڊ ڪراچي

يا ”هندو“ جي ايڇنٽن وٽان سڀني وڏن شهرن ۾.

ٺوٺي جي قيمت لک ۱۰۰ لاء ۲-۴-۰